

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА ЗА НЕВИПЛАТУ ОГОЛОШЕНИХ ДИВІДЕНДІВ

УДК 347.7(477)

Закон України «Про акціонерні товариства» (п. 2 ч. 1 ст. 25) містить положення, відповідно до якого кожною простою акцією акціонерного товариства (далі – АТ) її власнику – акціонеру надається однакова сукупність прав, в тому числі право на отримання дивідендів, якими відповідно до ч. 1 ст. 30 Закону України «Про акціонерні товариства» визнається частина чистого прибутку АТ, що виплачується акціонеру з розрахунку на одну належну йому акцію певного типу та/або класу[2].

Під суб'єктивним правом акціонера на дивіденд слід розуміти встановлену законом можливість отримання акціонером або іншою уповноваженою особою частини прибутку товариства, що розподіляється за результатами його діяльності за визначений період [14, с.21]. Виходячи з такої норми у товариства, як суб'єкта корпоративних правовідносин, виникає обов'язок з відповідних виплат. На думку О. Белоусова, суб'єктивне право акціонера – це міра його можливої поведінки, якій кореспондує юридичний обов'язок товариства [8, с.28]. Здійснення корпоративних прав забезпечується гарантіями, які надають можливість безперешкодного їх здійснення учасником, охорону, а у випадку протиправних посягань – захист і відновлення. Однією із найважливіших форм правових гарантій здійснення таких прав на думку І. Б. Саракун є корпоративний обов'язок [18, с.9].

Питання здійснення прав акціонерів на отримання дивідендів та у корпоративних відносинах розглядали І. В. Спасибо-Фатеєва, Д. В. Ломакін, І. Б. Саракун, О. В. Щербина. Але варто констатувати, що їх наукові підходи не мають єдності, у зв'язку з чим більшість зазначених питань залишаються не вирішеними і на законодавчому рівні, в тому числі відповідальність АТ за невиконання обов'язку з виплати дивідендів.

Метою статті є з'ясування проблем застосування відповідальності до АТ за невиконання корпоративного обов'язку з виплати дивідендів акціонерам.

У корпоративному законодавстві не передбачено обов'язку АТ виплачувати дивіденди як у встановлений строк, так і взагалі, в тому числі не передбачено й наслідків, невиконання товариством такого обов'язку. Враховуючи те, що корпоративні відносини є взаємними та відносними зазначений обов'язок повинен існувати аргіогі. Наша позиція підтверджується думками таких вчених як А. А. Зурабян [10, с.17], О. Б. Бабаєв [7, с.5], які вважають, що корпоративні правовідносини, так само як і зобов'язання мають відносний характер, оскільки інтерес особи, як і в зобов'язанні забезпечується шляхом вчинення певних дій зобов'язаною особою, а в корпоративних, діями уповноваженого суб'єкта, тобто АТ повинно своїми діями забезпечити реалізацію суб'єктивних прав акціонерів. Зобов'язальне правовідношення завжди встановлюється з певною (конкретно визначеною) особою і тому носить відносний, а не абсолютний характер [16, с.71], а зобов'язання, в свою чергу, розглядають як правовідношення, змістом якого є певні, кореспондуючі одне одному, суб'єктивні права та обов'язки його учасників, що кореспондують одне одному [17, с.41].

Відповідно до ст. 610 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) порушенням зобов'язання є його невиконання або виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання (неналежне виконання) [1]. У цивільному законодавстві передбачаються різні правові наслідки на випадок порушення зобов'язань (ст. 611 ЦК України). Серед них на думку С. Бервено особлива роль належить мірам цивільно-правової відповідальності, зміст якої на його думку являє собою покладення на правопорушника оснований на законі невігідних правових наслідків, які виявляються у позбавленні його певних прав, або в зміні невиконаного обов'язку новим, або у приєднанні до невиконаного обов'язку нового додаткового [9, с.50]. Виходячи з вказаного за невиконання цього обов'язку (виплата дивідендів) товариство повинно нести

тягар відповідальності за порушення права акціонера. Однак, чи відповідає це дійсності?

Відповідно ч. 3 ст. 30 Закону України «Про акціонерні товариства» рішення про виплату дивідендів та їх розмір за простими акціями приймається загальними зборами АТ. За ч. 4 вказаної статті для кожної виплати дивідендів наглядова рада товариства встановлює дату складення переліку осіб, які мають право на отримання дивідендів, порядок та строк їх виплати. Тобто маємо складний юридичний склад – прийняття рішення та встановлення переліку акціонерів, що визнаються передумовами здійснення досліджуваного права. За умови відсутності таких юридичних фактів не буде й виплати дивідендів. Отже, виникає питання: чи існує у акціонерів право на отримання дивідендів, чи можливо, все ж таки право на участь у розподілі прибутку? Яка правова природа права на отримання дивідендів? Чи може бути застосований механізм відповідальності до АТ за невиплату дивідендів, або не винесення питання про розподіл прибутку на загальні збори?

Єдності серед науковців щодо умовного чи безумовного характеру зазначеного вище права на сьогодні не спостерігається. Д. В. Ломакін, зазначає, що до прийняття рішення загальними зборами про виплату дивідендів вказане право є умовним, тобто до того часу у акціонера відсутнє право вимоги до товариства. Для того, щоб право стало реальним, необхідною є наявність правоутворюючого юридичного факту, яким є оголошення дивідендів уповноваженим органом АТ [14, с.21]. На умовний характер зазначеного права вказує й В. В. Лаптев [13, с.67]. Право акціонера на дивіденди на думку О. В. Щербини є основним безумовним правом, яке не залежить від наявності прибутку товариства або прийняття загальними зборами товариства рішення про спрямування частини прибутку на виплату дивідендів. За певних умов, говорить авторка, акціонер набуває додаткове право – вимагати виплати оголошених, але не виплачених дивідендів, з наступного дня після закінчення встановленого для виплати дивідендів строку [21, с.3–4]. Якщо погодитися з цією думкою, необхідно

автоматично визнати за АТ обов'язок з виплати дивідендів та можливість застосування до зазначеного суб'єкта відповідальності за невиконання покладеного на нього обов'язку. Але яким чином товариство може виплатити акціонеру дивіденди якщо не має прибутку та відповідного рішення про його розподіл, без якого не можливо навіть визначити розмір дивідендів за простими акціями.

На нашу думку у даному випадку можна лише вести мову про суб'єктивне право акціонера на участь у розподілі прибутку, якому не кореспондує безпосередній обов'язок товариства виплатити дивіденди, а лише можливість розгляду питання про розподіл прибутку між акціонерами на загальних зборах, і то у разі виконання умов, встановлених законодавством, норми якого не те, що не передбачають відповідний обов'язок з виплати дивідендів АТ, а й встановлюють випадки, коли заборонено виплачувати дивіденди. В цьому контексті варто згадати підхід, запропонований І. Б. Саракун, яка вважає за необхідне розмежувати поняття «право брати участь у розподілі прибутку товариства» і «право отримувати частину (дивіденди) прибутку товариства», як двох самостійних за своєю природою можливостей учасників, які не обумовлюють одна одну [18, с.10–11]. Дійсно, у акціонера – володільця простих акцій, до того часу, доки не настане юридичний факт, з яким законодавець пов'язує виникнення правовідносин, існує лише право брати участь у загальних зборах, де вирішується питання про розподіл прибутку і лише після оголошення їх виплати АТ у акціонера виникає відповідне право на отримання частини оголошених дивідендів. Таким чином, виплаті підлягають лише оголошені дивіденди. Тому можна стверджувати про наявність у акціонерів суб'єктивного права на прийняття участі у розподілі прибутку, а в жодному разі не про право на частину прибутку (дивідендів).

Якщо питання про розмір і строк виплати дивідендів вирішено загальними зборами, так званий оголошений дивіденд стає боргом АТ, виплати якого акціонери мають права вимагати. В останньому випадку корпоративне право на дивіденди перетворю-

ється на зобов'язальне право вимагати їх виплати [12, с.11]. Тому відповідальність товариства у даному випадку повинна наставати за невиконання (неналежне виконання) зобов'язання, відповідно до ст. 610 ЦК України.

Виплата нарахованих дивідендів відповідно до прийнятого загальними зборами акціонерів рішення є обов'язком виконавчого органу АТ перед його акціонерами [6, с.28]. Аналогічну норму містило рішення ДКЦПФР про затвердження Положення про порядок отримання інвесторами доходів від володіння корпоративними правами в АТ № 386 від 25.12.2001. На нашу думку, незважаючи на те, що органи товариства знаходяться в корпоративних відносинах з юридичною особою та є самостійними суб'єктами, що діють в межах повноважень, передбачених відповідними законами, засновницькими документами та договорами, та проявляючи в процесі своєї діяльності власну волю [11, с.351] у даному випадку не вступають у безпосередні правовідносини з акціонерами, так само як і акціонери мають безпосередній корпоративний зв'язок (взаємні права та обов'язки) з АТ. Д. В. Ломакін, включає до складу акціонерних правовідносин окрім акціонерів та товариства й інших осіб (це наприклад, наглядову раду товариства, голову і членів правління, ревізійну комісію) [15, с.13], оскільки саме від останніх залежить реалізація акціонерами своїх корпоративних прав. Тобто через власні органи відповідно до ст. 92 ЦК України юридична особа, набуває цивільних прав та обов'язків та несе самостійну відповідальність перед акціонерами за невиконання корпоративних обов'язків, в тому числі з виплати нарахованих дивідендів.

Аналізуючи порядок нарахування та виплати дивідендів за привілейованими акціями Є. П. Губін говорить про безумовний обов'язок АТ по нарахуванню та виплаті дивідендів за привілейованими акціями, розмір яких визначений у статуті або може бути визначений на підставі останнього. У акціонера виникає право вимоги до АТ, якщо останнє відмовляється виплатити дивіденди за такими акціями [20, с.152]. Відповідно до ч. 3 ст. 30 Закону України «Про акціонерні товариства» розмір дивідендів за при-

вілейованими акціями всіх класів дійсно визначається у статуті АТ. Але закон вказує на те, що статутом визначається лише розмір дивідендів за привілейованими акціями, а прийняття рішення загальними зборами про виплату таких дивідендів є такою ж обов'язковою умовою для їх виплати, як і для акціонерів – власників простих акцій. На обов'язковість рішення загальних зборів для виплати дивідендів привілейованим акціонерам вказує ч. 3 ст. 31 Закону України «Про акціонерні товариства», де міститься вказівка про випадки неможливості прийняття рішення про виплату дивідендів та здійснення виплати дивідендів АТ за привілейованими акціями.

Оскільки акціонери, яким належать привілейовані акції мають право отримувати дивіденди навіть у разі відсутності або недостатності чистого прибутку (п. 2 ч. 2 ст. 30 Закону України «Про акціонерні товариства»), то відповідно у таких акціонерів існує право вимоги прийняття рішення загальними зборами про виплату дивідендів, якщо воно не було прийняте через не скликання або несвоєчасне скликання загальних зборів чи не включення відповідного питання до порядку денного, на відміну від акціонерів, яким належать прості акції, та які мають право отримувати лише оголошені дивіденди. В тих випадках, коли дивіденди за відповідний період не оголошуються товариством, акціонер – володілець простих акцій не має підстав вимоги до товариства, оскільки відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду України № 13 від 24.10.2008р. участь у загальних зборах та голосування на них є правом, а не обов'язком акціонера, оскільки згідно ст. 19 Конституції України правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством, тому суди не вправі зобов'язати акціонера товариства взяти участь чи зареєструватися для участі у загальних зборах [4]. Аналогічну норму містить п. 13 Постанови Пленуму Вищого Арбітражного Суду РФ № 4/8 від 02.04.1997 р. «Про деякі питання Федерального закону «Про акціонерні товариства»» [5]. Порушення за привілейованими акціями також матиме місце якщо не виплачуються оголошені дивіденди,

виплачуються у спосіб, інший, ніж передбачений законодавством та при порушенні строків виплати.

У даному випадку у АТ виникає зобов'язання з виплати дивідендів, яке носить виключно корпоративний характер, що виникає з відносної багатосторонньої угоди по моделі зобов'язання, але не з одиначної угоди, а зі складного фактичного складу (зі статуту), навідріз від договірної зобов'язання [20, с.61], за що повинна передбачатися корпоративна (акціонерна) відповідальність. За невиконання відповідного обов'язку (невплата дивідендів за привілейованими акціями, виплата не в повному об'ємі, не прийняття рішення про виплату дивідендів за привілейованими акціями, у разі виплати дивідендів у спосіб, інший, ніж передбачений законодавством та при порушенні строків виплати) АТ повинно нести відповідальність, якою в тому числі може вважатися покладення на товариство додаткових обов'язків. У даному випадку корисним буде досвід Російської Федерації, де у ч. 5 ст.32 Закону «Про акціонерні товариства» передбачено, що акціонери – володільці привілейованих акцій, розмір дивідендів яких визначений у статуті товариства, мають право приймати участь у загальних зборах акціонерів з правом голосу по всіх питаннях їх компетенції, починаючи зі зборів, наступних за річними загальними зборами, на яких незалежно від причин не було прийняте рішення про виплату дивідендів або було прийняте рішення про неповну виплату дивідендів за привілейованими акціями. Відповідне право припиняється з моменту першої виплати дивідендів за вказаними акціями в повному розмірі. Отже можна констатувати, що у даному випадку у АТ за невиконання (неналежне виконання) покладеного на нього обов'язку виникає відповідальність у вигляді покладення на нього додаткового обов'язку, а саме належним чином повідомити привілейованих акціонерів про проведення загальних зборів, ознайомити з порядком денним загальних зборів та надати право голосу при їх проведенні. Пропонуємо внести відповідну норму до ст. 26 Закону України «Про акціонерні товариства», де передбачені права акціонерів – власників

привілейованих акцій та встановити додаткове право зазначених акціонерів.

Підсумовуючи наведене, можна зробити висновок, що у акціонерів, які володіють простими акціями виникає право не на дивіденди, а лише на оголошені дивіденди, за порушення строків виплати яких або у разі невиконання відповідного обов'язку взагалі АТ повинно нести відповідальність. У російському законодавстві (ст. 42 Федерального Закону «Про акціонерні товариства») міститься норма, яка зобов'язує АТ виплачувати оголошені за кожною категорією (типом) акції дивіденди [3]. Відповідне зобов'язання підтверджується правом акціонера звернутися до суду з позовом про стягнення з товариства належних сум. В Законі України «Про акціонерні товариства» також слід передбачити обов'язок АТ виплачувати оголошені дивіденди у встановлений строк та відповідальність зазначеного суб'єкта корпоративних правовідносин за невиконання відповідного обов'язку.

Відповідно до ст. 526 ЦК України зобов'язання повинні виконуватися належним чином. Порушенням зобов'язання вважається його невиконання або виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання (неналежне виконання) (ст. 610 ЦК України). В свою чергу, ч. 2 ст. 625 ЦК України встановлює відповідальність за порушення грошового зобов'язання в розмірі суми боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом. Оскільки правовідносини між АТ та акціонерами з виплати дивідендів носять внутрішньокорпоративний характер, на нашу думку, на законодавчому рівні необхідно встановити можливість встановлення річних процентів прострочки на локальному рівні, у статуті.

В свою чергу, у акціонерів – власників привілейованих акцій існує корпоративне право на отримання дивідендів, розмір яких визначено статутом, та за невиконання (неналежне виконання) якого АТ повинно нести корпоративну (акціонерну) відповідальність.

1. Цивільний кодекс України : Закон від 16.01.2003 № 435 –IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.
2. Про акціонерні товариства : Закон України від 17.09.2008 № 514-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2008, № 50-51. – ст. 384.
3. Об акционерных обществах : Федеральный закон от 26.12.1995 № 208-ФЗ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://wbase.duma.gov.ru/ntc/vdoc.asp?kl=1781>.
4. Про практику розгляду судами корпоративних спорів : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2008 № 13 // Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.
5. О некоторых вопросах применения Федерального закона «Об акционерных обществах» Постановление Пленума Высшего Арбитражного Суда РФ от 02.04.1997 № 4/8.
6. Артеменко С. Права акціонерів за законодавством України / С. Артеменко // Підприємництво, господарство і право. – 2001. – № 6. – С.27–30.
7. Бабаев А. Б. Методологические предпосылки исследования корпоративных правоотношений / А.Б. Бабаев // Вестник гражданского права. 2007. № 4. С.5–22.
8. Белоусов О.В. Акция и права акционера / О. В. Белоусов // Законодательство. – 1999. – №6. – С.28–36.
9. Бервено С. Правові наслідки порушення договірною зобов'язання (загальні положення) / С. Бервено // Юридична Україна – 2006. – № 4. – С.48–51.
10. Зурабян А.А. Корпоративные правоотношения как вид гражданских правоотношений : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / А. А. Зурабян. – М., 2008. – 32с.
11. Козлова Н.В. Правосубъектность юридического лица / Н.В. Козлова. – М.: Статут, 2005. – 476с.
12. Кравченко С.С. Юридична природа прав учасників господарських товариств : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / С. С. Кравченко. – К., 2007. –18с.
13. Лаптев В. В. Акционерное право: учебное пособие / В. В. Лаптев – М.: Юридическая фирма «Контракт»; ИНФРА-М, 1999. – 254с.
14. Ломакин Д. В. Право акционера на дивиденд: понятие, порядок, осуществление / Д. В. Ломакин // Законодательство. – 1998. – № 8. – С.21–27.

15. Ломакин Д. В. *Акционерное правоотношение (Понятие, содержание, субъекты)* : автореф. Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Д. В. Ломакин. М., 1996 – 25с.
16. Майданик Р. М. *Поняття зобов'язання в цивільному праві України* / Р. М. Майданик // *Підприємство, господарство і право*, 2006. – № 3. – С.71–74.
17. Рожкова М. А. *Судебный акт и динамика обязательства* / М. А. Рожкова. – М.: Статут, 2003. – 140с.
18. Саракун І. Б. *Здійснення корпоративних прав учасниками (засновниками) господарських товариств (цивільно-правовий аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03/І.Б. Саракун. К., 2008. – 20с.*
19. Степанов Д. П. *От субъекта ответственности к природе корпоративных отношений* / Д. П. Степанов // *Вестник Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации*, 2009. – № 1. – С.20 – 75.
20. *Управление и корпоративный контроль в акционерном обществе. Практическое пособие* / Под ред.: Губин Е.П. – М.: Юристъ, 1999. – 248с.
21. Щербина О. В. *Правове становище акціонерів за законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03/ О.В Щербина.–К., 2001. – 15с.*

Гришина І.І. Відповідальність акціонерного товариства за невиконання оголошених дивідендів

У статті здійснено аналіз правової доктрини та національного законодавства, що забезпечує порядок застосування відповідальності до акціонерного товариства як суб'єкта корпоративних правовідносин за невиконання оголошених дивідендів. Розглянуто проблемні питання можливості застосування відповідальності до окресленого суб'єкта за невиконання корпоративного обов'язку з виплати дивідендів.

Ключові слова: акціонерне товариство, акціонери, дивіденди, обов'язки товариства, відповідальність товариства.

Грышына И.И. Ответственность акционерного общества за невыплату объявленных дивидендов

Аннотация: В статье проведен анализ правовой доктрины и национального законодательства, которое обеспечивает порядок применения ответственности к акционерному обществу как субъекту корпоративных отношений за невыплату объявленных дивидендов. Рассмотрены проблемные вопросы возможности применения ответственности к указанному субъекту за неисполнение корпоративной обязанности по выплате дивидендов.

Ключевые слова: акционерное общество, акционеры, дивиденды, обязанности общества, ответственность общества.

Gryshyna I.I. Responsibility of the company for non-payment of dividends.

Low doctrine and national legislation which provide the order of responsibility appliance to the joint-stock company as to the subject of joint-stock legal relations for non-payment of declared dividends are analyzed in the article. Problematical issues concerning possibility of responsibility application to the subjects for failure of corporate liabilities of dividends payment are considered.

Key words: joint-stock company, stockholder, joint-stock company obligation, dividend, company responsibility.

Мироненко І.В.

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ НЕРУХОМОГО МАЙНА

УДК 347.2/3

Не рухоме майно з давніх часів є однією з найважливіших категорій об'єктів цивільного обороту.

Питанням щодо поняття, видів та критерії належності до нерухомого майна приділялась і приділяється значна увагу в науковій літературі. Зокрема в вітчизняній правовій науці ці питання досліджували О.В. Дзера, Р.А. Майданник, С.О. Сліпченка, І.В. Спасибо-Фатеева, Я.М. Шевченко та інші. Проте з науково-теоретичної та практичної точки зору дане питання залишається дещо неоднозначним і потребує розгляду.

Згідно положень частини 1 статті 181 ЦК України, до нерухомих речей (нерухоме майно, нерухомість) належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни призначення.

Що стосується поняття земельної ділянки, то тут необхідно виходити з відповідного законодавчого визначення, вміщеного в статті 79 ЗК України: земельна ділянка – це частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами. В науковій літературі різні аспекти відносин щодо використання земельних ділянок, неодноразово були предметом досліджень, що обумовило наявність чисельних „альтернативних” визначень поняття „земельна ділянка”.

В цілому ж можна відзначити, що належність земельних ділянок до об'єктів нерухомого майна в науковій літературі запе-